

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ І СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

**МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ
ГЕНДЕРНИХ ОБРАЗІВ У РОМАНІСТИЦІ М. МАТІОС**

Кваліфікаційна робота (кваліфікаційний проєкт)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка II курсу 201-М
групи
Спеціальності 035.01 Філологія
(українська мова та література)
Освітньо-професійної (наукової)
програми Філологія (українська мова
та література)
Ткач Катерина Русланівна

Керівник: доктор філологічних наук,
професор Олексенко В. П.

Рецензент: кандидат філологічних
наук, старший викладач, кафедри
журналістики, реклами та зв'язків з
громадськістю
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Цепкало Тетяна Олександрівна

Івано-Франківськ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ГЕНДЕРУ ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ.....	6
1.1. Поняття «гендер». Історія й специфіка.....	6
1.2. Визначення поняття «гендерного стереотипу».....	9
1.3. Особливості гендерних стереотипів у рамках традиційних уявлень.....	15
РОЗДІЛ 2. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКИ У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС.....	22
2.1. Прояви жіночого та чоловічого характеру в лексиці та фразеологізмах у творі «Солодка Даруся».....	22
2.2. Лексичне відтворення соціальних ролей чоловіка і жінки в етикетних мовленнєвих ситуаціях у романі «Черевички Божої Матері».....	28
2.3. Мовне відтворення стереотипних суджень щодо чоловіка й жінки в романах Марії Матіос «Солодка Даруся» та «Черевички Божої Матері».....	35
ВИСНОВКИ.....	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	43

ВСТУП

Дослідження поняття «гендер» у мові є важливим на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Мова – це найвагомніше джерело, що представляє та закріплює знання про гендер у соціумі. Зацікавленість до вивчення гендерного аспекту зумовлена посиленням кожного дня феміністичного руху та вивченням умов соціального характеру, за яких відбувається посилення впливу людського чинника в мові. Гендерні стереотипи значною мірою відбиті у фразеології. Саме фразеологія нав'язує та закріплює у суспільстві готові матриці, що дають змогу характеризувати чоловічі та жіночі якості, у яких найчастіше переважає досвід патріархального суспільства. Більшість прислів'їв та приказок негативно розкривають жіночі якості, але позитивно зображують чоловічу стать. У суспільстві завжди існував архетипний поділ соціуму на дві групи – чоловіків і жінок, оскільки за критерієм біологічної статі така диференціація є найбільш очевидною.

Вивчення гендерного аспекту в літературній мові яскраво показує певні стереотипи жіночої та чоловічої поведінки, а також їх вчинки. Саме завдяки цьому по-новому інтерпретуються художні твори, де явно втілюються чоловічі й жіночі погляди на світ за допомогою мовних засобів.

Дослідженням гендеру займалася низка вчених, серед них такі дослідники: Є. Ільїн (соціальна природа гендеру), Ш. Берн (підпорядкування гендерним нормам), Є. Ніколаєва (психофізіологічна детермінація гендерних відмінностей), С. Бем (теорія гендерних схем). Проблема гендерних відмінностей у прагненні до самоактуалізації висвітлена у наукових джерелах недостатньо широко, вона є актуальною і тому потребує детального вивчення.

Актуальність теми визначається загальним станом вивчення властивостей мовного й мовленнєвого походження індивідуума загалом та

її гендерних показників. Дослідження гендерних розходжень у мовленні є важливим, оскільки дає змогу простежити, чим відрізняється мовна характеристика героїв у творах, які гендерні стереотипи відображає автор, як соціальні ролі реальної дійсності відтворюються у художній літературі.

Мета дослідження: встановити своєрідність використання мовностилістичних засобів у творах Марії Матіос.

Для досягнення поставленої мети слід розв'язати такі завдання:

- 1) з'ясувати поняття «гендера» та створити загальне уявлення про нього;
- 2) зосередитись на понятті «гендерного стереотипу»;
- 3) простежити уявлення про чоловіків та жінок у сучасному світі;
- 4) проаналізувати лексику, що вказує на жіночий та чоловічий прояв характеру в романі Марії Матіос «Солодка Даруся»;
- 5) виявити лексику, яка характеризує соціальні ролі чоловіків та жінок у романі «Черевички Божої Матері».

Об'єкт дослідження – мова прозових творів авторки.

Предмет дослідження – лексика на позначення гендерних відношень у творах М. Матіос.

Методи дослідження. Для досягнення поставлених завдань були використані метод *спостереження й опису мовних явищ*. Також був використаний метод *порівняльного аналізу та синтезу*.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що лексика на позначення гендерної поведінки розглядається з урахуванням соціальних, психологічних, а також комунікативних чинників. Новим є встановлення особливостей мови на розкриття гендерної комунікативної поведінки чоловіків і жінок.

Теоретичну цінність дослідження вбачаємо у можливості його використання в подальшому розробленні проблеми.

Стосовно **практичного застосування роботи**, то її матеріалом можуть бути використані у ВНЗ (Вищих навчальних закладах) та шкільній практиці на уроках української мови та літератури у вивченні лексики художнього твору, стилістики української мови, під час написання курсових та кваліфікаційних робіт, у виступах на конференціях.

Апробація результатів. Апробація результатів. Основні положення і висновки дослідження повідомлялися на студентських звітних наукових конференціях: на Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Мова і право» (м. Дніпро, 27 жовтня 2021 р.), на V Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Лінгвоукраїністика XXI століття: традиції та новаторство» (м. Вінниця, 28 квітня 2022 р.), на Кримському міжнародному форумі : філологія та журналістика (м. Київ, 20-21 жовтня 2022 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Мова і право» (м. Дніпро, 25 жовтня 2022 р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Літературна творчість Григорія Сковороди й сучасність (до 300-річчя від дня народження)» (м. Одеса, 7-8 листопада 2022 р.), на Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми лінгвістики та лінгводидактики» (м. Умань, 23 листопада 2022 р.).

Матеріали дослідження надруковано у збірнику Херсонського державного університету «Магістерські студії» № XXII.

Відповідно до поставлених завдань та зазначеної мети пропонується така **структура кваліфікаційної роботи**: вступ, два розділи, висновки, список використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ ГЕНДЕРУ ТА ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ

1.1. Поняття «гендер». Історія й специфіка

Із часом стать людини із біологічної характеристики трансформувалася в соціально-психологічну. Таким чином, виникло поняття «гендер», що означає сукупність соціальних і культурних норм, які суспільство приписує виконувати людям залежно від їх біологічної статі.

Австрійський психолог Зигмунд Фрейд на початку ХХ століття зазначив: «Анатомія – це доля», враховуючи, що фізіологічні відмінності між чоловіком і жінкою визначають їхнє розрізнення як суб'єктів історії. У 1949 році французька письменниця Сімон де Бовуар опублікувала полемічний роман «Друга стать», де авторка констатує, що в історії визначаються стереотипи, які безпосередньо пов'язуються із чоловічою сферою «конструювання сенсу життя» – культури та суспільства, а за жінкою в свою чергу – закріплюють сферу відтворення життя, сферу природи.

Американська дослідниця М. Мід є однією з перших, хто почав розрізняти біологічну та соціальну стать. Вчена писала, що розмежування між жіночими та чоловічими рисами в різних культурах проявляється по різному і подекуди необов'язково є чітко означеними. Але сам термін «гендер» як протиставлення біологічній статі (сукупності анатомо-фізіологічних особливостей організму, генетично детермінованих) був запропонований у 70-х роках ХХ сторіччя американським професором Р. Столлером [11, с. 2].

З ідеєю розрізнення визначень «стать» і «гендер» одразу погодилися феміністські вчені (В. Пламвуд, Е. Келлер), вони давно підкреслювали, що біологічна стать у жодному разі не може фігурувати, як роз'яснення

всіляких соціальних чоловічих та жіночих ролей, які функціують у різних суспільствах. Але такі дослідники, як М. Гейтенс і Е. Гросс були проти такого поділу та наполягали, щоб його усунули.

Американська професорка Т. Лауретіс вказала на основні мотиви появи гендеру та розвитку досліджень у цій галузі. Вивчення, які розробляли саме жінки, знаходилися під потужним впливом феміністських ідей і почали показуватися як «гетто», стали створюватися інтелектуальні замкнутості. Це призводило до того, що одні критерії розбирали як правильні, а решта – навпаки. Теоретики, які були не задоволені таким результатом, знайшли два варіанти вирішення проблеми. Перший – об'єднання феміністських вимогливих підходів у свої соціальні чи загальні навчальні курси; другий варіант – розмежуватися від жіночої тематики, а саме : в літературі, історії, соціумі і т. ін, приділяючи увагу відношенням жінок і чоловіків у більш абстрактному та соціологічному контексті.

На території України твердження «гендер» здобуло розголошення у 90-х роках ХХ сторіччя, а згодом його та поняття «гендерна рівність» (рівні умови для реалізації рівних прав жінок і чоловіків) було закріплено в Законі України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [14].

Таким чином, гендер (англ. gender – стать від лат. genus – рід) – це соціальна стать, що визначає поведінку людини в суспільстві і те, як ця поведінка сприймається; соціально зумовлені ролі, і сфери діяльності чоловіків та жінок, які залежать не від біологічних статевих відмінностей, а від соціальної організації суспільства [2].

Мовна індивідуальність нашої країни з комплектом усіх своєрідних етноментальних, асоціативно-вербальних, комунікативних констант мовної поведінки все ще недостатньо досліджена.

У широкому колі лінгвогендерологічної проблематики дуже важливий асоціативний напрям, що передбачає виявлення, систематизацію та опис гендерних властивостей асоціативного діяння, особливостей мовної свідомості різностатевих особистостей.

Мовна свідомість – це сукупність образів свідомості, які формуються і виводяться назовні за допомогою мовних засобів: слів, вільних і стійких словосполук, речень, текстів, асоціативних полів [30, с.47].

В Україні втілюється рекомендація Маргарет Тетчер: «Хочеш представництва – візьми чоловіка, хочеш реальної роботи – візьми жінку» [30, с.48].

Якщо картина світу є відображення довколишнього світу в голові людини, то мовна картина світу (світ у дзеркалі сови) – це зафіксована в мовних знаках і виявлена у формах мовної діяльності (текстах, дискурсах) мовна свідомість, а гендерні ознаки мовної картини світу – це сутність вияву пізнання світу крізь призму чоловічої і жіночої відомості, які відображають особливості домінантної комунікативної діяльності чоловіків та жінок, визначені статтю особливості мовної діяльності й мовної поведінки [30, с.49].

В Україні забезпечення гендерної рівноправності стало однією з восьми цілей розвитку України в III тисячолітті. Досягнення цієї мети передбачає: розроблення законодавчих та інституційних механізмів сприяння гендерній рівності, зокрема впровадження за необхідності гендерного квотування; введення в постійну практику гендерної експертизи законодавчих та нормативних актів, програм і заходів економічної та соціальної політики [28, с.3].

Прийняті в Україні зобов'язання передбачають зміни не тільки в соціально-економічній політиці, а й у мовній. Спостереження свідчать, що чутливі норми поступово закріплюються в українській мові, хоча під

час використання тих або тих мовних ресурсів усе ще спостерігаємо певну непослідовність. Наприклад: «художниця, лікарка, вчителька, директорка, редакторка...».

Такі слова вільно вживаються в сучасній українській мові, особливо в розмовному мовленні та засобах масової інформації. Цьому сприяють багаті та різноманітні ресурси української мови. У творенні слів жіночого роду, які позначають жінок за професією, посадою, юридичним статусом, українська мова досить гнучка і не консервативна. Однак, гендерний підхід ще не став природнім способом міркування.

Як зазначає О. Семиколенко: «стимулом для розвитку гендерних досліджень у мовознавстві став розвиток соціолінгвістики. Завдяки жіночому руху в США та Німеччині, гендерні дослідження отримали потужний імпульс, виникла феміністська лінгвістика, феміністська критика мови» [28, с. 33].

У феміністській лінгвістиці виділяють два напрями. Метою першого є **виявлення мовного сексизму, другим напрямом стали дослідження особливостей комунікації в одностатевих та змішаних групах (виділення наше – К. Т.), де аналізуються різні аспекти ведення діалогів»** [28, с. 33].

Отже, лінгвістичне вивчення гендеру відіграє значну роль у розвитку мовознавчих наук. Воно дає змогу більш глибоко дослідити мовно-соціальну культуру чоловіків та жінок, показати особливості втілення гендеру у різних мовних ситуаціях.

1.2. Визначення поняття «гендерного стереотипу»

Стереотипи – дуже узагальнені, емоціонально забарвлені судження, які наділяють певну групу людей конкретними рисами або стверджують, що

ці люди не можуть якимись рисами володіти. Зазвичай, це образ, який уже прижився у свідомості людей, який виник через бідний досвід у соціальному житті, але спричинений бажанням зробити певні висновки на основі доступної інформації. Для людей користуватися стереотипами дуже зручно, бо вони є універсальними способами аналізу інформації і полегшують орієнтацію у суспільстві, дозволяють людям швидко, не беручи до уваги деталі, оцінити якості людей та їх належність до певного класу.

Дуже поширені в сучасному суспільстві саме гендерні стереотипи. Взагалі, поняття «гендер» було введене у науки про поведінку і соціум для того, щоб розмежувати його і термін «стать». Гендер означає психологічні та соціальні сторони життя людини, а не біологічну належність до чоловіків чи жінок. У кожної людини своє уявлення про власну роль у гендерній системі, яке сформувалося під впливом виховання, установок, почутих від батьків, учителів, оточуючих, свого досвіду та стереотипів. Багато хто хоче просто виправдати очікування соціуму і тому потрапляє під вплив гендерних стереотипів. Одні й ті самі вчинки, які здійснюють представники різних статей, сприймаються суспільством по-різному, тому гендерні стереотипи можуть ще й маніпулювати свідомістю людей. Цю функцію здатні виконувати й ЗМІ. Багато хто сприймає стереотипи як єдині соціальні правила, яким всі мають підкорюватися. На жаль, хоч зараз ситуація й краща, ніж десятиліття тому, але й досі люди вважають, що існує робота для жінки і існує робота для чоловіка. Найстрашніше те, що є випадки, коли люди, які відхилялися від цих «соціальних норм», мали жорсткий осуд соціуму і гіркі наслідки. Так, наприклад, жінка, яка компетентна в своїй справі або жінка-начальниця дуже часто викликає недовіру і незадоволеність у суспільстві.

Дослідники вважають, що у гендерних стереотипів також є свої функції: *когнітивна*, яка полягає у впорядкуванні інформації, *афективна*, яка протиставляє «свого» і «чужого» і *соціальна*, що розмежовує внутрішньогрупові та позагрупові явища. Ці функції ведуть до виникнення структур, на які люди орієнтуються у повсякденному житті. Найбільш важливою функцією гендерних стереотипів є *функція виправдовування і захисту існуючого стану речей*, зокрема, фактичної нерівності статей. Регулятивна функція гендерних стереотипів має позитивну функцію, наприклад, легке входження дитини в нову соціальну позицію. Дослідники вважають, що важливою для суспільства є **ретрансляційна функція**, яка із покоління в покоління забезпечує передачу гендерних ролей. Також існує три негативні ефекти гендерних стереотипів: існуючі стереотипи образів чоловіків і жінок дають ефект збільшувального скла, бо відмінності між чоловіками і жінками підкреслюються набагато сильніше, ніж є насправді; різна інтерпретація і оцінка однієї і тієї самої події залежно від того, до якої статі належить учасник цієї події; гальмування розвитку якостей, що не відповідають стереотипам.

Стереотипи змінюються з великими труднощами. Дослідники виділяють такі психологічні чинники, які заважають зміні стереотипів: *авторитаризм, замкнутість, некритичність до себе і процесу навколишньої дійсності*. Дія цих чинників не тільки закріплює стереотипи, а й виступає як особистісний чинник формування професіонального стресу. До психологічних чинників, що допомагають змінити стереотипи, відносять такі: *спілкування і спільна діяльність, об'єднання людей для досягнення мети, збільшення знань про об'єкт спілкування, деякі риси характеру, сильні емоційні враження*.

Дуже часто ті люди, які не хочуть підкорятися гендерним стереотипам, роблять це ненавмисно. Хибні уявлення все ж проникають у нашу

свідомість через щоденне життя. Підлеглисть гендерним нормам може здійснюватися за трьома варіантами: *поступливість*, *інтерналізація*, *ідентифікація*. **Поступливість** – випадок, коли людина не приймає норми, але, уникаючи покарання, приводить свої гендерні репрезентації відповідно до них. **Інтерналізація** – випадок, коли людина повністю погоджується з нормами. **Ідентифікація** – просте повторення нормативних взірців через бажання бути схожою на членів соціуму. Важливою є думка, що більшість начальників – чоловіки. Це розвиває стереотип, що керувати має неодмінно чоловік, бо він більш відповідальний. Як наслідок – роль шефа здається типово чоловічою, тоді як роль підпорядкованого – жіночою. Люди хочуть поводити себе так, щоб суспільство ними захоплювалося і водночас бути задоволеними від себе. Ці бажання нерідко конфліктують між собою, але все одно просувають стереотипну поведінку і цим виводять свідчення про «правдивість» стереотипів.

Стереотипи – широкорозповсюджені думки про те, що члени груп, що ідентифікуються з цим конкретно стереотипом, схожі один на одного, працюючи як схеми при сприйнятті цих груп. Він указує на те, що інформація відповідна нашим стереотипам буде швидше помічена і запам'ятовувана, ніж інформація їм не відповідна. Гендерні стереотипи – це когнітивні категорії гендера, що керують процесами обробки інформації таким чином, що ми починаємо сприймати, запам'ятовувати, інтерпретувати її відповідно до наших уявлень про гендер. Таким чином чоловік, уважає, що посада керівника – не для жінок, бачить у кожному бурхливому конфлікті жінки-керівника зі своїми підлеглими доказ того, що жінки не володіють тією емоційною стійкістю, яка необхідна для керівника, проте аналогічна поведінка керівників чоловічої статі вважається цілком допустимою [10, с. 46].

Уважають, що щодо жінок існує три групи стереотипів. До першої належать так звані **«позитивні» стереотипи**, згідно з якими, жінка схильна до турботи про інших, їй підходить робота руками, тому зазвичай люди думають, що вчителька, вихователька, рукодільниця – жіночі професії. До другої належать **«негативні» стереотипи**, які об'єднують меншу витривалість і силу, якщо порівнювати з чоловіками, нездібність жінки логічно мислити. Згідно з цими стереотипами, жінка ніколи не зможе бути начальницею, працювати у важких умовах. І, нарешті, до **третьої групи** входять стереотипи про те, що для жінки краще працювати вдома, що жінка може працювати лише на підлеглих посадах, що вона не потребує гідної оплати за свою працю. Існують також стереотипи положення та поведінки. Перші також називають стереотипами роботодавця, який сприймає жінок як менш корисну робочу силу, оскільки їм потрібно поєднувати трудову діяльність із сімейними обов'язками, тобто від них меншою мірою слід чекати орієнтації на кар'єрне зростання та ін. Така установка роботодавця є дискримінаційною. Стереотип поведінки – це стереотип працівників. Оскільки жінки знають ставлення роботодавця до них і те, що змагатися з чоловіками у них практично немає змоги, вони вибирають діяльність, пов'язану з меншими трудовими зусиллями. Ці види стереотипів мають вплив як на вертикальну, так і на горизонтальну гендерну сегрегацію, що, у свою чергу, детермінує розміри оплати праці чоловіків і жінок [1].

Гендерні стереотипи завжди знаходять своє відображення в мові, виражають оцінку, схвалюють або засуджують різні класи населення, мають певні надії щодо представників тієї чи тієї статі. Так, якщо спитати у людини асоціації зі словом «жінка», більшість назве красу, любов, терпіння, доброту, хазяйновитість, вірність, материнство, емоційну теплоту. Чоловіка ж бачать агресивним, сильним, незалежним, сміливим, розумним. З дитинства у дівчатках виховують співчутливість та

дозволяють показувати свої емоції, хлопчиків же, навпаки, вчать ховати свої почуття. Ділять іграшки на «дівчачі» та «хлопчачі», дівчатка не можуть гратися машинками, лише ляльками, а хлопчики не можуть цікавитися кухнею, краще піти до тата в гараж. Від жінок чекають того, що вони вдало вийдуть заміж, народять дітей і стануть «хранительками домашнього вогнища», від чоловіків – успіху, високого становища в суспільстві, гідної заробітної плати. Гендерні стереотипи формувалися віками і розповсюджувалися на всіх, не зважаючи на особливості особистості. Взагалі, люди бачать і аналізують лише ті дані, які координуються з їх переконаннями, бо вважають їх потрібними і правдивими, тому часто плутають дійсність і власні думки.

Гендерні стереотипи працюють як підсвідомі сподівання. З дитинства ми вбираємо в себе уявлення про ролі чоловіка і жінки в сім'ї, що далі підтверджується на власному життєвому досвіді і пропагується в ЗМІ. Жінок, наприклад, у рекламі одягу часто зображують типічними шопоголіками, які в своєму виборі керуються яскравими картинками, а не практичністю. Чоловіків зображують такими, що беруть лише потрібні, зручні речі. Також жінок зображують як звичайних домогосподарок, яких хвилюють лише плями, які не відчищаються, або брудний посуд. Чоловіка зазвичай представляють як фахівця у певній сфері, керівника, творчу особистість.

Останнім часом поширеними стали психологічні гіпотези, які тлумачать гендерні відмінності як продукти відмінних соціальних ролей. Різні очікування, які вже утворилися в суспільстві відносно чоловіків і жінок, завдають значні розбіжності в поведінці кожного. Коли особистість чоловічої чи жіночої статі формується, вона мимоволі засвоює поведінкові символи своєї гендерної «характеристики», а не засвоює символи протилежної статі, і стає зручніше, вигідніше і приємніше. Ця формула є надмірно загальною, і ми отримуємо багато індивідуальних

відмінностей, коли йдеться про реальний процес особистісного зростання. Але загалом, оцінюючи гендерну поведінку, ми орієнтуємося на існуючі та усталені в суспільстві стереотипи.

1.3. Особливості гендерних стереотипів у рамках традиційних уявлень.

На сьогоднішній день існують давні способи тлумачення людської статі, які традиційно перебувають у різноманітних культурах та приховано позначаються на відношенні до чоловіків і жінок.

У представників християнства, ісламу та іудаїзму патріархальний погляд на природу людини в дохристиянські часи увійшов в історичну пам'ять і став невід'ємною частиною нашого колективного несвідомого. У народній свідомості чоловік цінується набагато більше, ніж жінка.

Представлення на рахунок того, що жінка передусім домогосподарка, «берегиня хатнього полум'я», в культурі патріархату має доволі довге коріння. Переважаюча кількість жінок поглинають цю тезу з ранніх років як складник усвідомлення особистої «жіночності», себто гендерної ролі.

Слідування традиційним гендерним стереотипам може призвести до появи багатьох форм відмінностей між чоловіками та жінками. Будь-хто може навчитися готувати або друкувати на комп'ютері, але суспільство зауважує, що це притаманне саме жінкам. Американська антропологиня Маргарет Мід зазначала, що чоловіки також готують, одягають ляльок або ходять на полювання, але якщо такі заняття рахуються чоловічими, то все суспільство повинно визнавати, що вони важливі. Якщо це саме виконують жінки, така діяльність є малозначною.

Гендерні ролі осягаються під час соціалізації, наслідком якої є сприйняття людиною своєї поведінки в ролі чоловіка або жінки у цьому суспільстві як норми.

Т. Парсон переконаний, що коли в родині починають розподілювати обов'язки, то піклування про сім'ю на себе бере жінка, бо вона більш пристосована до турботи. Тому так вийшло, що їх доля – материнство.

Поширені уявлення щодо ролі чоловіка та жінки створюється у період здобуття людиною гендерної ідентичності. Тож виховання в межах традиційних розумінь допомагає появі у дівчат сильнішої емпатії та можливості глибше відчувати емоції інших людей, а у хлопчиків – можливості не виявляти й стримувати власні почуття.

Дуже часто хлопакам, навпаки, радять стримувати свої відчуття. І з часом у хлопців починаються суперництво, а не діалог, чи знайти компроміси, в результаті у них засвоюються такі риси, як *маніпуляція* та *всеволодність*.

Існує стереотип, що під час соціалізації хлопчикам важче, ніж дівчаткам. Зазвичай їх виховують жінки (мами, бабусі, старші сестри), що зумовлює дефіцит об'єктів для розрізнення. Стереотипний “чоловічий” набір ролей незначний і суворий, а виховання за традицією не припускає вираження «чоловічої» поведінки (*самостійної, енергійної, бойової тощо*).

Від чоловіка завжди чекають чогось більшого. Традиційні стереотипи мають список, що повинен робити чоловік: мати стійке становище в соціумі, показувати власний вплив і хотіння успіху. Через це величезна відповідальність за своє становище в соціумі тисне на чоловіків, це викликає при неуспіху зростання неспокою, зниження гідності й насолоди від життя.

Традиційні жіночі ролі дозволяють жінкам, які не розвинули соціальні навички, обмежуватися самореалізацією в колі сім'ї та близьких. Дослідження показують, що жінки з низьким особистим впливом все ще мають високий рівень самооцінки, задоволеності життям і стосунками з коханими. Крім того, вони рідко проявляють агресію, розчарування і невротизм.

Люди народжуються з певною статтю. З моменту народження, а то й раніше, вони не як абстрактні особи, а як особи чоловічої чи жіночої статі. Однак цей розвиток опосередковується такою кількістю сильних і слабких чинників, які так складно визначають дорослішання особистості дитини та реалізацію суб'єктності дитини, що гендерна ідентичність фактично не відіграє домінуючої ролі в певний період часу. Пізніше, коли ми маємо зрілий характер, виявляється, що його гендерно-визначальна поведінка, чоловічий або жіночий характер є продуктом попередніх обставин.

За дослідженнями Ш. Берн реальна різниця між чоловіком та жінкою не є дуже суттєво, як ми спостерігаємо. Оскільки поділ осіб на статі та обставини людської комунікації здебільшого зосереджують нашу зацікавленість на певній галузі, роблять гендерну належність індивідуально значною для всіх.

Здебільшого вчені стверджували, що психологія молодого хлопця є спрямована на здійснення професійних та соціальних ролей, цебто на предметно інструментальну діяльність у соціумі, а жінки в свою чергу на сімейні та побутові ролі – на емоційно-регулювальну діяльність.

Багато вчених указували на те, що чоловіки більше фантазують щодо агресії, ніж жінки, але американська психологиня Дж. Хайд зазначала, що це суперечить її дослідженням. Вона об'єднала існуючі дослідні дані та поєднала їх за середніми статистичними показниками.

По-перше, хоч гендерні відмінності в результаті експериментів у сфері агресивності існували постійно, все ж ця тенденція стала статистично незначущою. На цій підставі можемо зазначити про недостатність різниці між жорсткістю чоловіків та жінок.

По-друге, не суттєва відмінність у показниках агресивності була виявлена тільки на рахунок фізичного насильства і не знайдена щодо будь-яких інших різновидів агресивності – вербальної чи уявної. Якщо зіставимо вікові прояви фізичної агресивності, то встановимо, що суттєвої гендерної різниці не проявляється аж до юнацького віку. Приміром, у дівчаток та хлопчиків молодшого віку вона проявляється без особливої різниці. З роками відмінність поступово зростала, проте й залишалась невиразною.

Вказану не дуже суттєву відмінність дослідники пов'язували не з природними здібностями хлопчиків, а з позначенням на них соціуму, яке різними методами закликає до застосування сили як прояву реального чоловічого характеру.

Е. Пайнс та К. Маслач стверджували, що всі уявлення стосовно самовпевненості чоловіків та низької самооцінки жіночої статі зумовлені соціальними очікуваннями. Дослідники вважають, що самовпевненість встановлюється в психіці чоловіка через очікування соціуму: чоловіча манера поведінки, наповнена сумнівами та ваганнями, різними способами підтримується прояв стійкості, рішучості та впевненості.

На думку прихильників традиційних поглядів, тривожність – це така якість, яка підтверджує міць чоловії статі та знесиленість жінки. Дійсно, будь-яка особа, яка відчуває тривожність, не здатна на абиякі подвиги, дії. Досліди, які проводились для порівняння проявів стурбованості жінок та чоловіків, не показали ніякої різниці між ними. Суб'єктивні переконання щодо тривожності жінок походять не так від народження й біологічної

статі, як від гендерних стереотипів, що виявляє жінок боязкими та печальними, а чоловіків – впевненими та мужніми.

Американські психологи, Е. Пайнс, К. Маслач, неодноразово втілювали фіксовані ситуації, де учасникам експерименту (чоловікам та жінкам різного віку) пропонували в процесі праці з підлеглими їм дорослими вживати слабкі удари електрострумом для міцнішого засвоєння деяких умінь та виконуваних функцій. У результаті чоловіки без будь-яких вагань застосовували цей метод і карали винуватців або порушників, а жінки поводити себе зовсім інакше, з точністю до навпаки.

Більшість жінок протягом певного часу намагалися уникати поставленого завдання, аргументуючи це тим, що схильні до забудькуватості або сподіваючись на те, що «наглядачі»-психологи не помітять порушення. Також, коли жінок примушували застосовувати процедуру виконання до несумлінних працівників, то виконували вони це неохоче, співчуваючи досліджуваним. Вони завчасно попереджали цих людей про те, що будуть застосовані санкції, цим самим намагалися їх заспокоїти.

Будь-який здоровий індивід транслює і засвоює поширену відмінність чоловічої і жіночої поведінки, а також у свою чергу владної і підвладної. Створення владно-підвладних властивостей відбувається із точністю в один час з виникненням гендерних ролей і напрочуд тісно з ним пов'язується, та в більшості являє собою єдиний об'єднаний процес.

Людина з'являється на світ не тільки індивідом певної статі, а взагалі особою, живою істотою, яка “приречена” на стосунки із навколишнім середовищем. У такому процесі людина має перебувати на певному місці, якимсь способом здійснювати вплив на стосунки між нею і навколишнім світом.

Якщо із соціального погляду поведіння чоловіка вирізняється більш вираженими проявами владності та сили, то жіноча, навпаки підпорядкованістю та скоренням, і все це відображається в свідомості більшості, тож і в культурі закріпилися точно такі ж стереотипи.

Особа, запам'ятовуючи схему своєї статі, набуває ті поведінкові приклади, схеми, сценарії, які є загальноприйнятими в його соціумі, що підсвідомо проявляється у відносинах з іншими особами і потрохи стають складовою, властивостями його особистого психологічного стану. Отже, людина набуває тих характеристик, які і є гендером.

Людина намагається відтворювати ту схему поведінки, яка відповідає його статі. Таким методом гендерні стереотипи, що перебувають у поширених прикладах особистої поведінки, в процесі взаємодії поглинаються особою, передаються їй, вбачаються нею як характеристики істинної статевої поведінки, правильної на її особистий погляд. Поглинаючи оточуючі його зразки, індивід підсвідомо впорядковує свій особистий психічний світогляд відповідно з такими ідеалами, а це в результаті формує його психофізичну особистість, тим самим, індивід стає чоловіком або жінкою з усіма властивими їм рисами та ознаками.

Висновки до I розділу

У першому розділі ми проаналізували становлення поняття «гендер». Саме це визначення у сучасній українській мові означає «співвідношення людей різної статі». У науковій літературі гендер використовують у кількох напрямках: соціально-рольова, як набуття соціальності особистістю, як політика рівних прав і можливостей людей різних статей.

Стереотипи – дуже узагальнені, емоціонально забарвлені судження, які наділяють певну групу людей конкретними рисами або стверджують, що ці люди не можуть якимись рисами володіти.

Отже, гендер – це соціокультурна характеристика, в яку входить сукупність стереотипів, моделей поведінки, мовлення та мови, що запропонована представниками обох статей. Це своєрідний підсумок соціалізації людини, який проявляється не тільки у мові особистості, а й у рисах спілкування та загалом мовною картиною світу.

РОЗДІЛ 2

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКИ

У ТВОРАХ МАРІЇ МАТІОС

2.1. Прояви жіночого та чоловічого характеру в лексиці та фразеологізмах у творі «Солодка Даруся»

Лексикологія (від гр. *lexikos* «такт, що стосується слова» і *logos* «наука») – розділ науки про мову, який вивчає лексику (словниковий склад мови) [4].

Це багатоаспектна наука, що досліджує природу й сутність слова, його виникнення та зміну, визначення семантики слів та їх уживання, структуру словникового складу мови, шляхи його поповнення й т. ін. У компетенції лексикології й сталі словосполучення. Такий широкий спектр лексикологічних проблем зумовив необхідність розрізняти лексикологію у вузькому й широкому значеннях. Якщо у вузькому значенні лексикологія (власне лексикологія) – це розділ мовознавства, що вивчає словниковий склад мови, то в широкому значенні – це загальне позначення всіх розділів, які вивчають слово [16].

Значення в лексичній семантиці досліджується через два головні напрями: від форми (графічної чи звукової оболонки) слова, себто плану вираження, до його значення, плану змісту, і навпаки. Відповідно до вищезазначеного виокремлюємо два аспекти лексичної семантики – *семасіологію* й *ономасіологію*.

Семасіологія – розділ мовознавства, що займається лексичною семантикою, значеннями тих мовних одиниць (слів і словосполук), які використовуються для назви, номінації окремих предметів і явищ дійсності [10].

Ономасіологія – аспект лексичної семантики, в якому значення вивчається у напрямку від плану змісту до плану вираження, на відміну від семасіології, тут виникає питання: «Які існують лексичні одиниці для

вираження цього значення, змісту?» Це позиція іншого учасника комунікації – того, хто говорить або пише [5].

Якщо взяти до уваги прозову мову Марії Матіос, то можна побачити велику кількість експресивних засобів. У роботах письменниці особливи увагу надано зображенню жіночих образів. Переважна кількість яких у назві мають жіноче ім'я: «Солодка Даруся», «Анна - Марія», «Юр'яна і Довгопол».

Сама авторка пояснює свій вибір так: «Чоловічий світ так само неповторний, як і жіночий. Однак не маю наміру перелазити той тин, який уже перелізли (і значно краще) інші. Це така совкова ознака «що жінки з кайлами в руках на дорогах працюють незгірш чоловіків. Я так не думаю» [21].

Ми зафіксували, що авторка показує жінку, нагороджену жіночністю, на противагу сміливій дамі з сильними рисами характеру, які притаманні чоловікові.

Як зазначає Т. Сукаленко, для Марії Матіос «...час є категорією об'єктивною і чи не найбільшою реальністю. Вона розуміє, яке прокляття несе у собі цей час, але трагізм усвідомлення цього спонукає до активних рефлексій, в основі яких глибока й щира правда про сенс людського буття та людину як істоту передовсім морально – етичну» [33, с. 5]. Урешті-решт, цю ж тезу можливо ужити до особливостей використання письменницею простору, а не тільки часу.

Так, роман «Солодка Даруся» – це «українська історія 30-х – 70-х років минулого століття» [19, с. 4]. У ньому (романі «Солодка Даруся» – *уточнення наше: К. Т*) Марія Матіос зображує трагічне існування жінки, починаючи дитинством і закінчуючи зрілими роками.

У роботі виокремлюємо антропоніми, якими названо багатьох персонажів. Жіночі імена: *Васюта (Василина), Даруся, Марія, Варвара, Тараска, Анниця, Катрінка, Іванна, Параска, Ілена, Грина, Матронка,*

Фулячка, Маріка, Калина, Їлашка, Сара. Взагалі імена поширені й часто використовувані, проте поміж них є такі, які дають змогу зрозуміти, у який час існують герої, наприклад, імена *Параска, Матронка, Тараска, Калина* активно використовувались у середині ХХ століття.

Чоловічі імена: *Славко, Дмитро, Федько, Штефан, Степан, Микола, Йорк, Михайло, Танасій, Юрко, Йоська, Давид, Яков, Самуїл, Юзя, Флорескул (Флоря), Василь* та ін.

У більшості поширені та були і ті, що дають зрозуміти у якій місцині живуть персонажі, наприклад, *Васюта, Штефан, Йосько, Ілашка* та ін.

Авторка характеризує свою героїню такими (епітетами) прикметниками «солодка», так її називали селяни аби не казати «дурна». У цьому помітне соціальне нашарування. Інші епітети передають характер головної героїні. В різних ситуаціях ми прослідковуємо різний опис героїні: «зів'яла», «безсила», «змаліла, як дитина...», «немала сили сказати ані словечка», «княжна» «нещасна жінка», «причмелена», «непідсудна», «ранена вовчиця», «річкова нявка», «жива мумія», «друге сонечко», «лагідна боязка» [19].

Не дивлячись на основне спрямування зобразити життя жінки, М. Матіос не залишає без уваги і характеристику Івана, який відіграє важливу роль у житті головної героїні роману. Письменниця використовує просторічні слова і навіть лайливі, якими його називають у селі: «*Ти, мерзо – мерзенна, приймаку дурний, безродинне насіння, ти злодію галицейський, паскудо паскудна*», «*чудний та дурнуватий*», «*чоловік – зайда*», «*неклеядоватий, нехаранутний, не дуже спритний, невдатливий, неfortunний*», «*лютій, недобрий*», але для Дарусі він стає справжнім «захисником». Говорячи про силу Івана, авторка використовує таке порівняння: «*Аж гай шумів*». Ще одним порівнянням підкреслює його непередбачуваність у діях: «*Іван вигулькнув з-поза двору, як травневий гриб - шушерепок - після дощу...*» і сама ж авторка пояснює

це порівняння *«зненацька, несподівано, що й не встигнеш розгледіти коли»* [19].

Щоб відмітити характери чоловічої статі, письменниця користується такими епітетами (прикметниками), наприклад, *чудний, дурнуватий, чоловік-зайда, набундючений, срібний, гречний, порядний, злотний, любас, гоноровий*. По них можна зрозуміти наскільки чоловіки різняться як зовні, так і за характером.

Відображаючи жінку, авторка застосовує безліч порівнянь, що характеризують українську культуру: *«як жива квітка», «тіло жінки, як тіло дрибми», «як княжна пливла...», «як ранена вовчиця», «як і оця солодка дроз - пропасниця», «схожа на друге сонечко», «немов дитина тата», «як річкова нявка», «смачна, як сметана».*

Порівняння, що характеризують чоловіків, мають більш негативне забарвлення: *«за торбою пильніше ніж за чоловічими штанами», «як травневий гриб - шушерепок», «як псам шалудивим...», «мов окердина», «ніби перед образом»* [19].

За функціями, за лексичним значенням їх можна розподілити на два типи: **номінативні**, роль яких – номінація, назва явищ, предметів, їх якостей, і **експресивно – синонімічні**, у яких сильнішою є емоційно – оцінна (конотативна) ознака. До прикладу, у фразі **високий чоловік** слово **високий** вказує на величину зросту; це його номінативне значення. Проте слова *довготелесий, найдовший, як жердина в купі* зі словом *чоловік* не тільки акцентують увагу на великий зріст, а ще й мають погану, несхвальну оцінку цього зросту. Такі слова є експресивно-синонімічними і перебувають серед синонімів до слова **високий**, яке є нейтральним. З тією ж точністю – і слова на охарактеризування людини з низьким зростом – *дещо опецькуватий*.

Зазвичай лексичні значення розподіляють на **денотативні** та **конотативні**. Будь-яке слово містить денотат, себто поняття (річ, явище, дія, процес, стан, ознака, якість, кількість); окремі слова, за винятком

денотативного значення, мають конотації. Це доповнює граматичний зміст мовної одиниці асоціативно – образним уявленням та надає їй експресивної функції. Наприклад, *нявка, відьма, гадюка, лісник, газдиня, вовчиця, лю|хко – душко, кумко – душко, першунка, фойда, відданиця, кнур, годованка – приймачка* та ін. . Ці слова виконують роль емоційно – забарвлених тільки у контексті та носять доповнювальне значення.

Як найменша одиниця мови слово виступає на лексико – семантичному рівні і має самостійне, суспільно – закріплене комунікативною практикою значення, позначає предмет, явище, дію чи ознаку із суспільної дійсності і з притаманним йому значенням включається до словникового складу.

Експресивно – нейтральні слова, які позначають окремі наймення, «прізвиська» героїв, зокрема: «солодка Даруся» – це наймення показує значення слова «**солодко**» для одного з головних персонажів; «баран» – прізвисько, що розкриває якусь дію людини в минулому; «Варвара – злодійка» – точно так, це прізвисько приклеїлось до людини через її вчинки; Павлиха, Йорчиха – ці назви роз’яснюють шлюбні відносини та залежність жінки від чоловіка.

Підсумовуючи, зазначимо, що для зображення жінки Марія Матіос вживає ніжніші та емоційніші словосполучення та вирази. У свою чергу на рахунок чоловіків пише здебільшого прямо, без надлишкового пом’якшення, в деяких випадках використовуючи і згрубілу лексику. В цьому проявляється гендерна різниця, неможливо пройти повз того, що авторка – жінка, тож її творіння не вийде об’єктно проаналізувати, проте з упевненістю є можливість відстежити виразну різницю у ставленні письменниці до персонажів.

У творі використовуються статусно-рольові **фразеологізми**, що фіксують стан людини, представлені такими фразеологізмами: «*Вічний холостяк – чоловік – одинак з утраченою схильністю до створення сім’ї*». Цей фразеологізм уживається доволі часто, але без негативних наслідків. Але як жіночий корелят «стара діва (дівка)» обтяжений

відбитком зневажливості. Навіть з одного прикладу можемо зробити висновок, що за жінками встановлені певні стереотипи, не виконання яких й несе за собою зневагу, на той час, коли чоловіки не мають таких потреб [19, с. 97]

Також авторка використовує фразеологізми, що описують не тільки стан людей, а й їх зовнішність і тим самим їх недоліки: *«Бушував на подвір'ї, рикав як бугай, через паркан до Дарусі, шкірячи зогнілі зуби»*, *«Михайло перебирав своїми спутаними ногами»*. Фразеологізми, що характеризують жінок: *«Заторохтіла прирослим язиком»*, *«лишитись дівкою до смерті»*, *«лиш шкіра та кості»* [19].

Нерідко авторка винаходить нові фразеологізми, які застосовує з певною стилістичною метою. З їх допомогою вона доносить відношення до описаних подій та стильову позицію засобів мови. Фразеологізми збагачують історію, роблять ближчою мову твору до загальноживаної.

Про жінок фразеологізми використовуються частіше на позначення того, що полюбляють багато говорити: *«дурити людям голови пистим безкостим язиком»*, *«зігрівають – безкостими язиками свої невтомні і чорнонебні від брехень роти»*. А про чоловіків часто говорять про їх походеньки по жінкам: *«поміж чужими дворами намацувати дорогу до чужих молодниць»*, або їх необдумані вчинки: *«дурна кров заливає мозок, страшна каламуть заповнює голову»*, *«втратити голову»* [19].

Тож, біду головної героїні твору «Солодка Даруся» виділено гендерними ознаками мови. Трагічна доля Дарусі веде її від раннього дитинства до останніх днів.

Жіночі образи у романі «Солодка Даруся» є уособленням культу жінки *«як жриці, як «хранительки» домашнього вогню, роду, стихійної родючої сили землі тощо»* [33, с. 16], втіленням патріархальних міфів про ідеальну жінку-об'єкт, упокорену чоловіком. У психологічній розвідці воно має дещо інше смислове навантаження, ніж, наприклад, у романі «Солодка

Даруся» («...час від часу їхня дідівщина переходила від однієї держави до іншої, мовби безвольна жінка в руки більш удачного чоловіка...» [19 с. 97].

Аналіз праці дає змогу виокремити особисту своєрідність творчості Марії Матіос та дійти до висновку щодо гендерної різниці чоловіків та жінок.

2.2. Лексичне відтворення соціальних ролей чоловіка і жінки в етикетних мовленнєвих ситуаціях у романі «Черевички Божої Матері»

Соціальні ролі – це сукупність вимог, пропонованих індивіду суспільством, а також дій, які повинна виконати людина, що займає даний статус у соціальній системі. У людини може бути безліч ролей [10].

Положення дітей завжди підпорядковано дорослим, тож від дітей вимагається шанобливість та повага у відносинах з останніми. Положення солдатів відрізняється від положення цивільних; роль солдатів поєднана з ризиком і дотриманням присяги, чого немає в інших груп населення. Положення жінок відрізняється від положення чоловіків, і логічно від них вимагається інша поведінка, порівняно з чоловіками.

Кожен індивід може мати велике число статусів, і навколишні вправі очікувати від нього виконання ролей у відповідності з даними статусами. У цьому сенсі статус і роль – це дві сторони одного феномена: якщо статус є сукупністю привілеїв і обов'язків, то роль – дією в рамках цієї сукупності прав і обов'язків. Соціальна роль складається: з *рольового очікування і виконання цієї ролі* [3].

Виділяють два види соціальних ролей: **інституціалізовані і конвенціональні**.

Інституціалізовані: інститут шлюбу, сім'ї (соціальні ролі матері, дочки, дружини).

Конвенціональні: приймаються за угодою (людина може відмовитися прийняти їх).

Різновиди соціальних ролей характеризуються багатоманітністю соціальних груп, родів діяльності і відносин, в які входить особистість: які саме суспільні відносини виокремлюють соціальні та міжособистісні соціальні ролі. Соціальні ролі поєднані з соціальним статусом, професією або родом діяльності (*вчитель, учень, студент, продавець*). Це стандартні безособові ролі, що існують на основі прав і обов'язків, незалежно від того, хто саме виконавець ролей.

Відповідно виділення соціальних ролей у творі «**Черевички Божої Матері**» є її головною задачею, загалом роман – це трагічна буковинська історія червня – липня 1941 року, в якій і справді відсутнє пересичення правдою. «Черевички Божої Матері» – це намагання досягнути історію і тяжку долю Буковини та України цього періоду.

Від біологічної статі індивіда (що розділяються при народженні) залежать соціальні ролі, а також від гендерної властивості (яка може не збігатись з біологічною, та виокремлюється тільки у дорослому віці). Виділяють три типи гендеру: **фемінний** (жіночий), **маскулінний** (чоловічий), **андрогенний** (перехід від чоловічого у жіночий і з жіночого у чоловічий). У роботі маємо змогу прослідкувати всі три зазначені типи.

Гендерний тип фемінності бачимо у використанні таких іменників з пестливими суфіксами: *янголятко, пташко, сердечко, долоньки* (у *маленької Іванки*), *донечка, Катрінка, братчики* (часто використовує *Іванка в думках*), *квіточка*. Ці іменники свідчать про м'якість характеру жінки, не дивлячись на події [4].

Відображення **маскулінності** відбувається завдяки таким іменникам: *москалиця, гадюка, відьма, гонимарник, русачка, срачельник, Змієборець* – у цих іменниках бачимо твердість мовлення, яке притаманне чоловічому типу гендеру.

Найпоширенішим є **андроґенний тип**, оскільки у людини упродовж усього життя змінюються соціальні ролі та світосприйняття, наприклад, *донечка – донця – дончик* (всі ці слова застосовує батько у звертанні до Іванки, проте відповідно до обставин змінюється і гендерний характер).

У творі багато антропонімів, з-поміж яких чоловічі, жіночі, дитячі імена людей багатьох національностей. Імена жінок української та російської національності: *Іванка (Йванка), Марійка, Катерина (Катрінка), Августина, Васіліна, Параска, Анна, Северина*.

Жіночі імена єврейської та румунської нації: *Маріка, Еля, Хая, Фаїна, Хінда, Адель, Ціля, Рівка, Малька, Хана, Дора, Габріель, Штіра*.

Чоловічі імена українців та росіян: *Семен, Федусь, Стефко, Остап, Іван, Петро, Дмитро, Танасій, Онуфрій, Гаврило*.

Чоловічі імена євреїв та румунів: *Зісьо, Яков, Арон, Матей, Рівко, Тобар, Левко, Андрич, Геллер, Пантелей, Тодосій, Мозис, Залман, Клим, Соломон, Ізя, Абрам, Естер, Рахіль, Шльома, Самуїл, Йосько, Штіра*.

Прізвища та прізвиська українців, євреїв, румунів і росіян: *Клугман, Шерф, Рендіґевичев, Капетутер, Корган, Огронникова, Холеван, Нагірняк, Барсук, Гензлер, Петрацук, Шандро, Дарійчук, Кіфа, Чучко, Холеван, Катеринович (мати Катерина), Томнюк, Заремба [12]*.

Переважна кількість застосованих антропонімів поширені в Буковинському регіоні, це дає змогу визначити час, коли відбуваються події, та місцевість. Крім того, за іменами можливо дізнатись національність персонажів роману.

Для відтворення соціальних ролей жінки у творі авторка використовує такі порівняння та епітети : *«Місяць – вивершений кругло, наче теперішній мамин живіт..., вивершеним черевом..., першунка, бо перший раз дитину вчинити мала»*(для позначення вагітної жінки, у якої основною соціальною роллю є материнство), *«служниці - гадюки, москалиця, відьма, русачка»* (це все про жінку, яка допомагає травами та заговорами у лікуванні та про природні явища), *«дівка молодиця»*

(наречена, дівчина, що готова до шлюбу), «щебетуха, сміхованка, баламутна» (це жінки, які усе про всіх знають, їх соціальним «обов'язком» є розповсюдження пліток), «попадя, доброзіка» (жінка панотця), «большевицько - жидівська курва, замаскована мразь, брюхата Сара» (саме так називали красноармійці єврейок) [20].

Отже, відношення щодо жінок у період того часу було далеко від однозначного, оскільки в переважній більшості все мало залежність як від відношення до влади, так і від положення в соціумі. Відповідно в той період часу людина могла бути покараною та нерідко одержати смертельний вирок через власне ім'я чи родовід.

А для розкриття соціального становища чоловіків досить поширеним є такий елемент лексикології: **епітети**, виражені іменниками та прикметниками: «гонимарник, щезник» (чорт, нечиста сила), «солдат - русак» (соціальна діяльність чоловіка та його походження), «нічна примара, контрабандист, шварцівник» (торгівець – контрабандист), «падла, мерза, замаскована мразь, ярий антисавеччік» (характеристика євреїв чоловіків з боку російського офіцера), «офіцер, домнуле (пан), обер – лейтенант, красні офіцери» (це вказує на соціальне становище люлей, тобто їх звання) [20].

З цих лексичних характеристик бачимо чітко окреслену різницю у ставленні до людей саме за соціальним становищем.

Але не завжди за словесною характеристикою можна визначити, відчутти певну різницю між чоловіками та жінками, бо Марія Матіос змальовує сильних духом жінок, які ні в чому не відстають від чоловіків, це і є яскравий приклад **андрогенного типу** гендера.

Наприклад, у таких порівняннях: «служниці як гадюки», коли іменник має спільний рід, тобто може означати як жінок, так і чоловіків: «шварцівник (торгівець - контрабандист)» може бути і жінкою, «дончик (діти, незалежно від їх статі)», жінкам властиві і чоловічі звички «бабця, затагуючи люльку з димом, починала неспішну бесіду...», та

чоловічі вчинки «...впала на тіло аби закрити його, тієї ж миті її прошила череда куль...» ці слова свідчать про рівність станів та про духовну силу жінок.

Авторка подає конкретний опис чоловіків для кращого розуміння різниці між ними, як у фізичному плані, так і у значенні для суспільства, використовуючи **прикметники та іменники**: *високі, низькі, опецькуваті, худі, мовчазні, говірки, розбиті, непідкорені, чемні, добрий чоловік, звір, братчики, збитошники, безштанько, пани, одержимі, бидло, красні (красиві)* [20, с. 99].

Лексеми, що характеризують жінку, дають змогу дізнатись, яке становище їй відведено у суспільстві: *любки (жінки, які задовольняли офіцерів), дівка – жінка – дівчинка (доросла жінка, яка не мала стосунків з чоловіками), молодиця, дівчинище (молода дівчина)*.

Виділимо соціально - демографічні ролі: *батько, мати, дочка, брати, дід*. У творі соціальна роль доньки виражена **іменниками**: *дончик, дитино, дівчинище, донька*.

Соціальна роль братів виражена за допомогою **іменників із прикметниками**: *небесні брати, рідні брати, брати – збитошники, братчики, крихітний братик, вовчик – братчик, братья – українці, братья – комуністи*.

На позначення ролі матері авторка використала такі **іменники**: *першунка, мати*. Соціальну роль батька визначено **іменниками**: *тато* (діти називали батьків на Ви, тому по-іншому діти їх не називали), а от односельці називали *Барсук* (бо це дає змогу зрозуміти походження сім'ї).

Роль діда у творі розкривають такі **іменники**: *діду, дідусю* (вказує на дуже близькі відносини онуки з дідом), ще його називали на ім'я та по-батькові: *Іван Нікіфорович* (розуміємо, що односельці ставились з повагою до нього).

Чоловік і жінка – це теж соціальні ролі, біологічно зумовлені і передбачають специфічні способи поведінки, закріплені громадськими нормами, звичаями.

Лексеми, вживані у творі, вказують на ставлення до євреїв, як до чоловіків, так і до жінок з боку представників більшовицької влади:

а) **до чоловіків:** *замаскована мразь, падла, шкідник, шпiон радянської влади, худобина.*

б) **до жінок:** *брюхата Сара, дурна бабо, безумна жінка, худобина.* [24, с. 198].

Міжособистісні ролі, які пов'язані з міжособистісними стосунками, регулюються на емоційному рівні. Найвиразніше виявляються на образі головної героїні Іванки, яка активно вступає в спілкування як з представниками старшого покоління, так і зі своїми ровесниками в селі.

Протягом усього твору ми спостерігаємо за головною героїнею Іванкою Барсук, яку авторка змальовує яскравими **епітетами** (прикметниками та іменниками): *«Іванко – сміхованко, слабовита, хитра, фантазерка, добра, глядить букою, не боягузка, дончик* (так у гуцулів подеколи звертаються до дітей, незалежно від їхньої статі і фамільного стану), *наврочене дівчинище, дівка файна, дивакуватий дрібний мізинчик», любко – душко, янголе* [20].

Письменниця використовує влучні **порівняння**, для того щоб читач зрозумів вік дитини: *«Вона могла цілими днями скакати трав'яною кобиличкою – коником поміж радісних квітів і ламких трав...», «Вона спритно, неначе кішечка, обходить кожен сучок...», «дівчина – як шило – вертиться на подвір'ї...», «іди, як мишка...», «Іванка стоїть маком посеред дороги...»* [20]. Уживання **іменників** з пестливими, зменшувальними суфіксами, такими, як: *«коник, кішечка, мишка»* вказує на те, що Іванка – головна героїня твору – ще дитина.

Одними з основних постають **біблійні образи**. Головна героїня шукає чарівні квіти для того, щоб робити добро, це є перший біблійний образ

андроґенного типу, виражений словосполукою іменника з прикметником – *Божої Матері* (саме цей образ демонструє одночасно силу та жіночність). Ще один іменник «*Божка*» у творі це звертання до образу Бога, це також є андроґенний тип, бо зменшено-пестливий суфікс вказує на ставлення дитини до Бога, але саме значення слова є втіленням сили, міці, що надає надію.

Для етикетного мовлення важливим є **звертання**. У творі М. Матіос «*Черевички Божої Матері*» яскраво відображена різниця у звертаннях до чоловіків (офіцерів) та до чоловіків і жінок (єврейської й румунської національності). Звертання, що характеризують офіцерів німецької національності, наприклад, «*Дякую, гер майор; – Домнуде (пане) оберлейтенант!; Пане Шпанюк!*» [20].

Для звертань до чоловіків єврейської національності використовують такі вислови: «*Хрестися, худобо!; Щенюку ти мене будеш учити...*», а до жінок слов'янської зовнішності звертались так: «*Рятуйте нас, марічки!*», а от до жінок єврейської національності – «*замальована мразь, ось хто вона*».

Ці звертання дають зрозуміти, які стосунки між людьми, які їх соціальні ролі у житті, зокрема роль жінок та чоловіків. Також у тексті використовуються загальноприйняті звертання, що свідчать про рівність у спілкуванні: «*Привіт, Зосю!*». У тексті використано звертання до жінки за прізвищем чоловіка, що характеризує вищість чоловіків над жінками, наприклад, – *Видите, Барсучко, дитина у вас слабовата*. Зовсім інше звертання до чоловіка: «*Пане Борсук, а тепер дайте нам їсти*» [20, с. 46].

Ф. Бацевич виділяє: «Чоловіки, як правило, формулюють пропозиції прямо; жінки – у вигляді запитань. Мовлення жінок насичене засобами опису почуттів, настроїв, емоцій. Вони частіше кажуть «думаю», «вважаю», навіть тоді, коли цілком впевнені у своїй правоті. Чоловіки формулюють свої міркування значно категоричніше. Це часто спричиняє невпевненість у жінки, стає причиною непорозумінь» [7, с. 114].

Наприклад: «Хочеш, дідику, буду» [19, с. 87], або «Ого, Іванко», «Агій на тебе!» [20, с. 75].

Як підсумок, зазначимо, що жінкам притаманні емоційні вислови та експресивні промови, що проявляється як у реченнях, так і в поодиноких репліках, звертаннях, на додачу, для жінок характерні оклики, окличні речення, що викликають у чоловіків емоційно-експресивну, більш стриману лексику, яка вимагає переважно фактів та підтверджень, себто інформації та результатів.

2.3. Мовне відтворення стереотипних суджень щодо чоловіка й жінки в романах Марії Матіос «Солодка Даруся» та «Черевички Божої Матері»

Два тексти об'єднує проблема щастя жінки, та вони різняться мовним вираженням гендеру. Значна кількість образів у творах стосується насамперед жінки, вони формують «соціальні очікування», у представниць жіночої статі відчуваємо потребу жіночності та фемінності, а у чоловіків відчуваємо у маскулінності.

Тож мається на увазі певна модель соціоповедінки та відповідні гендерні ролі, які створені і відводяться їм суспільством. Головними стереотипними образами творів Марії Матіос є мати та батько, бо саме вони вкладають знання, досвід та сприяють розвитку дітей.

Форма оповіді авторки дає змогу повною мірою розкрити та дослідити такі жіночі характеристики, які властиві **матері**: *пристрасть, хвилювання, самотність, передчуття*; **батькові**: *сила, мужність, впевненість, батьківська любов*, використовуючи традиційні художні засоби, мову від першої особи, внутрішні монологи тощо.

Дослідивши тексти Марії Матіос, можемо скласти асоціативні портрети матері і батька, героїв її творів. Письменниця надає жінкам змогу виявити свою жіночність, зняти конфлікт між нею та гендерною роллю матері, в якій жінка мала б почуватись цілком природно. Проте і цієї радості

більшість героїнь позбавлені, причиною чого є сам чоловік. Мати – *продовжувачка роду, берегиня, символ життя і юності, жінка з дитиною.*

У творі «Солодка Даруся» стереотип матері виражений такими **іменниками**: *чудо, княжна, любка, матуся, мама Матронка, мамка, прикметниками*: *солоденька, розважлива, робітна, лагідна, боязка, колінопреклонена (перед чоловіком), маленька та порівняннями*: *схожа на друге сонечко* [19]. А стереотип батька описано такими **лексемами**: *тато, любас (для жінки); прикметниковими епітетами*: *злотий, срібний, гречний, порядний, вдатний до роботи, малоговоркий, каламітний (заводій); порівняннями*: *ніби образ, ніби панотцеві (руки цілує), (дивиться) вовком* [19].

У творі «Черевички Божої Матері» стереотип матері розкривається такими **іменниками**: *першунка, Іванчиха, мамо, матуся, любка; прикметниками*: *маленька, зграбна, добра; порівняннями*; *вагітна з круглим черевом, як місяць повний; черевом, наче вивершено; як мишка, як молодша донька* [20].

Що ж стосується стереотипу батька у творі, то він розкритий набагато яскравіше та емоційніше, бо є порівняння соціального статусу батька та чоловіка, чоловіки в загальному значенні. Образ батька характеризується такими **іменниками**: *тато, батьку; прикметниками*: *красний, добрий, справедливий, високий, красивий; порівняннями*: *як олень.*

Саме мати групує рекордно значну кількість перехідних дієслів, семантика яких вказує на спрямовану позитивну дію: *дає (життя), дарує (ласку), переживає, розуміє, поважає, підтримує, піклується, годує, доглядає, опікується, хвилюється.*

Вона – господиня і хазяйка сім'ї, яка для чоловіків асоціюється з коханням. Наприклад, у романі «Солодка Даруся»: *«довготелеса красуня, чудо Михайликове, мов друге сонечко»* [19].

Типовими жіночими рисами, що є найважливішими для вияву фемінності, є *здатність опікуватись, давати поради, піклування, допомога (взаємодопомога), виховувати, розуміти ближнього, вміти пояснювати, а також співчутливість.*

Центральний для української лінгвокультури концепт «*сердечність*» у полі концентричної української вдачі реалізується саме в асоціативному полі «мати». Концепція «захист» і «опора» домінують у творах у ролях чоловіків і майже не є актуальними для жінок. Сутнісною ознакою у сучасній українській мові є асоціація «батько - захисник». Цей концепт закріплений у прислів'ї «*У батька, як у Бога за дверима*».

Батьки, насамперед мати, ідентифікуються респондентами за оцінною ознакою емоційної близькості. Мати переважає у функціях: *розуміти ближнього, давати поради*, але батько домінує у сфері навчання (у широкому сенсі), що логічно інтенсифікує частотність асоціата, а поняття «все вміє» робиться суто батьківською прерогативою, наприклад, «*Ніколи не бійся – каже мати. – Як стає страшно, молися*» (поради матері у творі «Черевички Божої Матері») [20].

Така тенденція асоціювання віддзеркалює закарбоване в українській мовній картині світу уявлення про батька як учителя і наставника. Насамперед від батька, а не від матері діти переймають професійний та життєвий досвід: «*Та дитина ледача, якої батько не вчив*»; «*Батько рибалка, то й діти у воду дивляться*».

Батько домінує, хоча й незначною мірою, в царині таких функцій стосовно сім'ї або окремих членів таких, як підтримування, охорона.

Так само не останню роль відіграють образи вуйни (тітки) та вуйка (дядька). Це рідні люди, які допомагають порадою, підтримкою: «*А вуйна Августина купить тебе у нас з усіма твоїми хворобами*» [20].

Ще одним стереотипом є погляд на образ бабусі і дідуся. Вони є «фахівцями» усього життя: «*бабця Варвара вчила Іванку саму ходити в Дідову Яму по молоко і не боятися вночі ні ночі, ні досвітку, і вчила*

розпізнавати собачий гавкіт і вовче виття, вони не раз, натомлені дорогою, робили короткий спочинок на протилежній від церкви стороні вулиці, коло шкільної криниці». Тобто таким стереотипам характерні такі дієслова: *повчати, навчити, розповісти, показати, підтримати, пояснити, розрізнити* [20].

Образ братів також проходить через увесь твір Марії Матіос «Черевички Божої Матері». Брати у творі – це наскрізний образ. Спочатку ми бачимо героїв твору, тобто братів Іванки: *Михайло, Василь*. Потім Іванка порівнює їх, використовуючи такі **прикметники**: *небесні, місячні, рідні, збитошники*; такий **іменник**: *братчики* [20]. Протягом усього твору символ братів не губиться, він несе певну мету: об'єднати народи та людей, аби не було війни.

Оцінними ознаками у творах виступають досить різні елементи, наприклад, ряди релігійно-сакрального лексичного наповнення – *святий Бог, янголе*. Слово «святий» і його лексико-граматичні варіанти найчастотніші у цьому варіанті: *святе, святість, свята*.

Такі епітети, як: *рідний, рідна мати* (домінує в мовній картині світу), *рідний батько частотні в реакціях на матір та батька*, часто вдаються до демінутивів *рідненька, ріднесенька*, а буває, що підтверджують загальну схильність – *щось дуже рідне*.

Форми найвищого ступеня порівняння прикметників з незначним переважанням відповідних жіночих реакцій: *найрідніший, найдорожчий (найдорожча), найкращий*, у сполучуваності з відповідним іменником можуть уживатися на позначення матері, батька, або одночасно батьків. Для **жіночої мовної свідомості** актуальними виявляються: *найкрасивіша, найближча, найпривабливіша, для чоловічої – (моя) найважливіша (людина)* – в асоціативному полі «мати». Прерогативою чоловічої мовної свідомості виявляється стереотипний епітет «*єдина*» стосовно матері (наприклад, прислів'я «*Одна в нас мати, одна і смерть*»), а серед жіночої реакції на батька засвідчене слово «*незамінний*».

Отже, письменниця застосовує стійкі стереотипи батька і матері, за допомогою яких ми і бачимо гендерну різницю, відбиток кожного у розвитку нового індивіда (дитини), та виокремлення її гендерного типу.

Висновки до II розділу

Стосовно гендерної парадигми та жанрової специфічності сьогodнішньої «жіночої прози» персонажі Марії Матіос відчують душевний і тілесний біль. Вони не мислять жіночого щастя без почуття материнства, проте очікувана дитина стає зайвою у створеній суспільством і застосованій авторкою моделлю гендерних відносин.

Гуцульщина з його патріархальним суспільством, з його багатьма приписами, які легалізують жіноче приниження і суперечать природі жінки, поширює стереотипи, що перешкоджають особам слабкої статі розкривати свою ідентичність. Тож патріархальні стереотипи «на диво живучі».

Такі якості можливо застосовувати, по - перше, для наступних досліджень феномену «жіночої прози», по - друге, для точнішого виокремлення типологічних якостей як жіночого тексту невеликих оповідних форм, так і жіночої художньої творчості взагалі, яка перебуває на визначному місці в сьогodнішній українській літературній мові.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження отримано такі основні результати: у першому розділі подана інформація про гендерну картину світу та історію вивчення гендеру в мовознавстві, стан дослідження гендеру у сучасній лінгвістиці загалом і в українській зокрема.

З'ясовано, що виникнення гендерних досліджень у вітчизняній лінгвістиці датується серединою ХХ сторіччя. Для України забезпечення гендерної рівноправності стало однією з основних цілей розвитку України в III тисячолітті. Сучасні письменники (О. Забужко, М. Матіос, І. Роздобудько, Ю. Смаль) через мову, відображають вплив гендеру на життя і розвиток суспільних відносин в Україні.

У другому розділі описано результати дослідження гендерного аспекту у прозових текстах Марії Матіос «Солодка Даруся» та «Черевички Божої Матері». Нами виявлено, що письменниця відображає патріархальні гендерні стереотипи, властиві гуцулам кінця ХІХ – початку ХХ сторіч. Це виявляється у мові персонажів, у ставленні до жінок, чоловіків гендерні стереотипи проявляються в усіх сферах життя, впливаючи на сім'ю, сферу праці та управління.

Тому, висновуючи, зазначимо, що гендерний стереотип – це внутрішні настанови, традиції взаємозв'язку жінки та чоловіка у суспільстві, узвичаєні погляди на їх функції та завдання. Вони є бар'єром у встановленні гендерної рівності у суспільстві.

Авторка талановито відтворює гендерні типи на прикладі своїх героїв. Завдяки реалістичному відображенню у мовленні чоловіків та жінок поглядів на місце і роль чоловіка і жінки в сім'ї.

У дослідженні, проаналізувавши своєрідність використання гендерної лексики та фразеології у прозових творах М. Матіос, ми розв'язали такі завдання:

1. З'ясували поняття гендера та створили загальне уявлення про нього і зазначили, що гендер визначає поведінку людини в суспільстві та те, як вона сприймається;
2. Зосередились на понятті гендерного стереотипу, що означає внутрішні розпорядження, традиції стосунків між чоловіком і жінкою в суспільстві;
3. Простежили уявлення про чоловіків та жінок у сучасному світі й спостерігали нерівне ставлення до чоловіків і жінок, які знаходяться в однакових умовах;
4. Проаналізували лексику, що вказує на жіночий та чоловічий прояв характеру в романі Марії Матіос «Солодка Даруся»;
5. Виявили лексику, яка характеризує соціальні ролі чоловіків та жінок у романі «Черевички Божої Матері».

І дійшли висновку, що лексичні одиниці на позначення осіб чоловічої / жіночої статі складають певні лексичні угруповання, які об'єднують семантичним компонентом гендерної маркованості. Елементи цієї системи взаємопов'язані й співвідносяться з позамовною дійсністю, реальними обставинами життя, ситуацією, що складалася в суспільстві чи в певній громаді. Для осіб чоловічої й жіночої статей, описаних М. Матіос, спільними є такі ознаки: *неврівноваженість, релігійність, деяка агресивність, амбіційність*.

Для осіб чоловічої статі, виходячи з аналізу їхнього мовлення, характерними є такі ознаки: *терпимість, грубість, активна життєва позиція, прямолінійність, суворість*. Мова осіб жіночої статі виявляє такі їх ознаки: *чуйність, щирість, привітність, балакучість, довірливість, незлобливість, комунікабельність*.

Зіставлення семантики чоловічої і жіночої лексики дає змогу визначити чоловіка як особу більш активну, ніж жінка. Наявність тих чи тих виділених характеристик, що є вставними для осіб чоловічої та жіночої

статі в українській культурі, зумовлена специфічними чинниками (*історичними, етнічними, культурними*). Мова чоловіків і жінок у романах «Солодка Даруся», «Черевички Божої Матері» віддзеркалює національне світосприймання українців Галичини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агафонова Є. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. Київ: Інституту соціології НАН УКРАЇНИ, 2007. С. 104-105.
2. Агеєва В. Жінка в жовтневій прозі: парад стереотипів. *Слово і час*. 1991. №6. С. 23-29.
3. Агеєва В. Філософія жіночого існування / Віра Агеєва. // Сімона де Бовуар. Друга стаття: у 2-х т. – Т. 1. – Київ: Основи, 1994. С. 5-.
4. Акуленко В. Українська мова в європейському контексті (проблеми розвитку мовленнєвої комунікації). *Мовознавство*. 1998. №2-3. С. 8-12.
5. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія», 2004. С. 112-115.
6. Березин Ф.Б., Мирошникова П.Д., Соколова Е.Д. Методика многостороннего исследования личности. Москва: Наука, 1994. С. 79-85.
7. Берн Ш. Гендерна психологія: Навчальний посібник. - С.-Пб: Прайм, 2001. 320 с.
8. Бусел. В. Великий тлумачний словник української мови. Київ: ВТФ «Перун», 2003. С. 256-257.
9. Венгер О. Напрями удосконалення гендерної політики в умовах цифрового суспільства. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, 2019. С. 2-8.
10. Вербич С. О. Українські власні особові назви з «непрозорою» мотивацією: структура, семантика, етиологія. *Мовознавство*, 2004. С. 20-23.
11. Ворона М. Гендерні стереотипи: сутність, функції, наслідки. *Статистика України*, 2010. № 4. URL:http://194.44.12.92:8080/jspui/bitstream/123456789/802/1/7174_4%272010%2851%29_Vorona.pdf

12. Гутковський В. Анотація // Матіос М. Солодка Даруся. Львів: Ла «Піраміда», 2005. С. 4-5.
13. Ісаєв Д. Д. Психологічне розуміння та вимірювання статі. СПб. : ДПМУ 2012. 63 с.
14. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. // М.: Гнозис, 2004. 390 с.
15. Клименко М. В. Гендерна рівність у трудових правовідносинах: питання сьогодення. Вип. 90. Одеса: Гельветика, 2021. С. 77-82.
16. Кон И.С. Социологическая психология. М.: МОДЭК, 1999.560 с.
17. Лук'янюк В. Словник іншомовних слів. URL:<https://www.jnsm.com.ua/cgi-bin/u/book/sis.pl?Qry=%C3%E5%ED%E4%E5%F0>
18. Матіос М. Солодка Даруся. Львів: Ла «Піраміда»,2011. 188 с.
19. Матіос М. Черевички Божої Матері. Вирвана сторінка з буковинської саги: Повість. Львів: Ла «Піраміда», 2013. 208 с.
20. Мельник Т., Кобилянська Л. Сучасне гендерне мислення. Київ: К.І.С., 2005. 280 с.
21. Мельник Ю. П. Об'єктивація гендерних стереотипів у сучасній лінгвістичній науці. Івано-Франківськ, 2009. С. 110-114.
22. Морган Д. Вивчаючи чоловіків у патріархальному суспільстві. *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство*. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 151-165.
23. Мостовий М.І. Лексикологія англійської мови. Харків: Основа, 1993. №3. С. 256.
24. Оксамитна С. Гендерні відносини крізь призму громадської ДУМКИ. Гендерна перспектива. Київ: Факт, 2004. С. 135-146.

25. Олексенко В. Словотвірні категорії іменника: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Херсонський державний університет. Херсон, 2002. 432 с.
26. Павличко С. Фемінізм: статті, дослідження, бесіди та інтерв'ю. Київ: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2002. С. 322.
27. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Дата оновлення: 07.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/ed20180107#Text>.
28. Семиколєнова О. І., Шиліна А.Г. Гендерний аспект сучасної мовної політики (міжнародний досвід і українська перспектива). Мовознавство, 2006. С. 32-33.
29. Скотт Д. Жіноча історія. *Гендерний підхід: історія, культура, суспільство*. Львів: ВНТЛ-Класика, 2003. С. 97–110.
30. Соляк. О. Вербалізація негативних емоцій в художньому творі : (на матеріалі повісті Марії Матіос «Солодка Даруся»). Студентський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. 2010. Вип. 22. С. 49–50.
31. Ставицька Л. Гендерні стереотипи в сучасній мовній свідомості. *Дивослово*, 2005. С. 45-49.
32. Стасик М. В. Народознавчий континуум художнього світу Марії Матіос. Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки. 2013. № 2. С. 115–120.
33. Сукаленко Т. М. Метафоричне вираження концепту жінки в українській мові. Київ: Вісник, 2009. С. 20.
34. Сукаленко Т. М. Мікроконцепт «Внутрішні характеристики жінки» (за матеріалами асоціативного експерименту). Вісник Львівського університету, 2009. Вип.46. Ч.1. С. 195-200.

35. Сущенко М. Про феномен прози М. Матіос. Літературна Україна. 2002. С. 3.
36. Тихоша В. Семантика єврейських номенів у творах Марії Матіос. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика», 2015. № 24. С. 66–70.
37. Томусяк Л. Функціонально-семантичні особливості незакінчених конструкцій в ідіостилі Марії Матіос. Науковий вісник Чернівецького національного університету. Чернівці, 2011. Вип. 547/548. С. 210–215.
38. Турган О. Художня інтерпретація мотиву гріхопадіння в неотрадиціоналістському тексті. Запоріжжя, 2008. С. 240–255.
39. Філоненко С. О. Роман із владою: гендерні аспекти прози Марії Матіос і Тетяни Устінової. Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 2. С. 78–86.
40. Чистяк В. А. Способи гендерної характеристики засобами фразеології: український науковий збірник. Львів, 2011. С. 78–86.
41. Шукай О. Жіночий образ як інтерпретаційна модель подій національної історії. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Миколаїв, 2016. № 2. С. 299–304.